

'De oorkonde uit 976', vertaling met nieuws over vroeg Zierikzee

'Research' blijkt vaak letterlijk 'terug-zoeken' en soms iets zien door simpel opfrissen van een bron.

Dit voorjaar is in Zierikzee een Nederlandse vertaling gepresenteerd van 'De oorkonde van 976', waarmee Otto II de Sint-Baafsabdij bevestigt in haar bezittingen in wat nu Zeeland is. Het is de oorkonde waarnaar zowel Zierikzee als Goes, en mogelijk nog andere plaatsen, verwijzen als het document met de oudst bekende vermelding van die plaats. In algemene introducties over Zierikzee en Goes wordt er vaak aan gerefereerd, maar dat heel oppervlakkig. Bij historici zijn het document en verschillende feiten eruit wel bekend, dit met name omdat er een transcriptie van de Latijnse tekst opgenomen is in het Oorkondenboek van Koch en Kruisheer (1974). De tekst was echter nooit in het Nederlands vertaald en de oorkonde hier ook nooit afgebeeld of vertoond. Slechts een enkeling leest nog vlot Middeleeuws Latijn en de waarde, details en charme van de oorkonde bleven daardoor sterk onderbelicht, terwijl het een van de zeldzame bronnen uit die tijd over Zeeland is. De vertaling geeft bovendien nieuw inzicht in de toenmalige naam van Zierikzee en over een mogelijk andere stichter dan de tot nu toe genoemde 'Zierik'.

Aanleiding voor deze vertaling was de ontwikkeling van een kleine expositie waarbij we, vanuit Stichting Vlam, een nauwkeuriger beeld wilden geven van het Zierikzee dat zo'n 800 jaar geleden stadsrechten kreeg. De presentatie van dit voor Zierikzee markante document uit de periode die daaraan voorafging, was een belangrijk onderdeel van de expositie. De vertaling is dit voorjaar (2019) gepresenteerd in de Nieuwe Kerk in Zierikzee, op de oudste plek van deze plaats, als deel van de grotere presentatie *O kijk, Zierik langs de Ee!*. Overigens worden er in de oorkonde meer plaatsen in Zeeland Bewestenschede genoemd. Voor deze plaatsen is dit stuk natuurlijk ook van belang en een vervolgproject is daarom een mogelijkheid.

De opgevouwen oorkonde in het Gentse Archief (foto auteur).

De oorkonde uitgevouwen (foto auteur).

Het ontrollen van de vertaling van de oorkonde op de presentatie in Zierikzee (foto auteur).

Een kader voor de oorkonde en de betrokken partijen

De reden voor het opstellen van de oorkonde van 976 wordt in het Oorkondenboek van Koch en Kruisheer heel compact toegelicht: *‘Keizer Otto II bevestigt de Sint-Baafsabdij bij Gent in het bezit van de haar destijds afhandig gemaakte en later door Keizer Otto I gerestitueerde abdijgoederen op Schouwen, Beveland, Walcheren, Borsele en elders en verleent haar voor die goederen immunitet.’* (A.C.F. Koch & J.G. Kruisheer, 1974).

Keizer Otto II was in 976 niet alleen keizer van Duitsland, maar van het hele Heilige Roomse Rijk. Ook Zeeland viel onder hem; het westelijk deel van Vlaanderen, inclusief Gent, echter niet. Daarmee was de bevestiging dus ook een bijzondere gunst voor de abdij. De oorkonde is bezegeld in Bruohsela (‘moeras-nederzetting’), de plaats Bruchsal in Duitsland, die nog steeds bestaat en waarvan bekend is dat Otto II er een residentie had (Wikipedia: Bruchsal).

De Sint-Baafsabdij in Gent had in 976 als hoofd de abt Womar (Womari), die genoemd wordt in de oorkonde. Hij had voor de Sint-Baafsabdij een herbevestiging van haar bezittingen nodig omdat tijdens de eerdere chaotische tijden door de invallen van de Noormannen het eigendom van de landerijen ook door anderen was geclaimd en daardoor niet meer duidelijk was. Het ging om veel bezit. Pas (2007, pag. 7-19) schrijft over de geschiedenis van de Sint Baafsabdij (samengevat) dat reeds in de tweede helft van de zevende eeuw in het Gentse, de pagus Gandensis, twee abdijen ontstonden, (later genaamd) de Sint-Baafsabdij en Sint-Pietersabdij. Tegen het einde van de zevende eeuw beschikte de Sint Baafsabdij reeds over enkele duizenden hectaren grond, vooral bossen. De komst van de Noormannen in 850-851 leidde tot de verwoesting van de abdij, waarbij een belangrijk gedeelte van het abdij-archief werd vernietigd. Daaronder vermoedelijk ook de oorkonde waarin een toewijzing bekrachtigd werd van een aantal abtj domeinen aan de kanunniken, bestemd om in hun onderhoud te voorzien.

Een groep van de kanunniken was ondertussen weggevlucht. Na een korte afwezigheid nam een deel van de kloostergemeenschap opnieuw zijn intrek in de gedeeltelijk verwoeste abdij. Een nieuwe inval in 879-883, nu door Denen, ver-

oorzaakte een nieuwe vlucht van de kanunniken van Sint-Baaf. De Sint-Baafsgemeenschap in Gent hield daarmee definitief op te bestaan.

De Vlaamse graaf en ook andere machtige heren maakten van de situatie gebruik om de verlaten eigendommen van de abdij naar zich toe te trekken. Dat zou volgens hen legitiem zijn, omdat die wegens gebrek aan beheer onder het ‘wildernisregaal’ zouden vallen (het recht om de wildernis te ontginnen). De Bavelingen (de bewoners van de Sint-Baafsabdij) werden zo bij hun terugkeer, tussen 911 en 918 (in elk geval voor 937), geconfronteerd met het verlies van bijna al hun domeinen. Het zou hen ruim een halve eeuw kosten om hun rechten hersteld te krijgen.

Het lag voor de hand dat de tweede fase van wederopbouw van het abtj domein pas door nieuw overleg met de Duitse keizers zou kunnen plaatsvinden. Womar, de 22ste abt van de Sint-Baafsabdij (965-981), had reeds bij keizer Otto I aangedrongen op restituties. Twee nieuwe ‘diploma’s’ van 18 en 19 januari 976 omvatten de teruggave van vooral schorren en schaapsgronden op Schouwen, Beveland en Walcheren, maar ook in de Vier Ambachten en aan de zuidkust van de Honte. Deze Zeeuwse bezittingen kwamen overeen met de vroegere bezittingen in 819.

Gent was in de tijd van de oorkonde een van de Vlaamse steden waar veel laken (geweven wol) geproduceerd en verhandeld werd. Vandaar dat ze groot belang stelde in Zeeland, waar op de uitgestrekte schorren grote aantallen schapen konden grazen. De opbrengst van de wol, die de abdij, ruw of als laken, uit de Zeeuwse gebieden kreeg, was dus mede om in haar onderhoud te voorzien. Aangezien dit om grote hoeveelheden lijkt te gaan, bevestigt dit het beeld van oude abdijen als echte en rijke ‘ondernemingen’.

Over het toenmalige Zierikzee is, naast de informatie uit de oorkonde, niet veel bekend. Natuurlijk is er het nodige bekend over Zeeland in die tijd, over de geologische en landschappelijke ontwikkelingen, over vroege archeologische vondsten en andere oorkonden, maar van Zierikzee, de aanleiding voor deze vertaling, is er nauwelijks iets teruggevonden van de bewoningsgeschiedenis van de 10e eeuw of eerder dan een enkel spoor in het veld.

Uit de oorkonde blijkt dat er dus in 976 al een dorp was, met een kerk. De boerderijen, huizen en

de kerk zullen van hout zijn geweest en (hoege-naamd) zonder fundament. Deze gebouwen zullen zijn vergaan of vervangen. Een zeldzame vroege vondst is die van de (twee) boomstamgraven, die in 1979 bij archeologisch onderzoek door het R.O.B. onder het Kerkplein zijn gevonden, en die toen zijn gedateerd als uit de 10e eeuw (R.O.B., 1979).

Houten boomstamgraven, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Archeologisch onderzoek bij de Nieuwe Kerk van Zierikzee, 1979. Amersfoort, Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE), Scan RCE 2019

Een bijzondere vondst, die overigens ook weer wonderlijk genoeg vrijwel vergeten werd en waarvan ook nauwelijks iets vastgelegd lijkt en slechts één foto in een artikel is gepubliceerd. Verder zouden er, ondanks zelfs gerichte zoektochten, geen nagebleven sporen zijn gevonden van voor de 11e eeuw. Er zijn wel enkele resten gevonden van moerneringsputten (voor turf- of zoutwinning), die eventueel ook zo oud kunnen zijn.

Hier wordt niet ingegaan op de andere plaatsen, die in de oorkonde genoemd worden, en op wat deze daarover eventueel aan nieuws brengt. Ook over dezen is echter weinig uit die tijd bekend en ze lijken bovendien in de oorkonde allemaal met minder details genoemd.

Bij de vertaling

Voor de vertaling is gebruik gemaakt van de transcriptie van het origineel uit de archieven van de Sint-Baafsabdij, zoals bezorgd door Koch. Het bestuderen van de scan van de oorkonde, gemaakt voor dit project, geeft geen twijfel over de technische leesbaarheid en die

lijkt er bij Koch ook niet geweest te zijn. (A.C.F. Koch & J.G. Kruisheer, 1974). De vertaling is gemaakt door Kees 't Hart, classicus, ikzelf heb meegewerkt om de letterlijke vertaling om te zetten in goed Nederlands, Annemarie 't Hart, neerlandica, met specialisatie middeleeuwse teksten en bijvak Latijn, heeft bij het maken van de vertaling ondersteund, Peter Henderikx, emeritus hoogleraar Middeleeuwse nederzettingsgeschiedenis heeft vooraf de in de oorkonde genoemde plaatsnamen toegelicht.

Het doel was een vertaling in 'passend' Nederlands, niet in 'modern' Nederlands. Een oorkonde heeft meestal een archaïsch ogende stijl, bijvoorbeeld bij de aanhef, een stijl die echter ook nu nog in ons wetboek te vinden is. De oorkonde is een overeenkomst of beschikking en bepaalt formeel een recht. De formulering zal ook daarvoor weer zo dekkend mogelijk moeten zijn. Bij de opsomming van wat derden allemaal niet mogen met betrekking tot de besproken domeinen van de Sint-Baafsabdij, lijkt een gebruikelijke specificatie gehanteerd te zijn. Ook nu bevatten contracten en wetten vaak gestandaardiseerde formuleringen voor de details. Een vrij letterlijke vertaling leek ons voor deze aspecten de beste keus. Overigens bleef er daarbij soms enige twijfel bij bepaalde juridisch relevante woorden. De tekst bevat verder tussendoor het nodige eerbetoon. Eénmaal is, als leeshulp, een lange tussenzin tussen haakjes gezet.

Wat betreft de in de oorkonde genoemde Zeeuwse bezittingen zijn alle plaats- en gebiedsnamen, omdat het namen zijn, blijven staan zoals ze in de oorkonde genoemd worden; waar bekend zijn de huidige namen er tussen haakjes achter vermeld. Nadere bepaling van de taal, de vertaling en etymologische duiding van zulke namen kan interessant zijn, niet alleen vanwege de betekenis van de naam, maar ook omdat het wat kan zeggen over wie de naam bepaalde. Dat valt echter buiten de gewone, hier gepresenteerde vertaling en is hier alleen gedaan voor Zierikzee.

Wat betreft de toenmalige naam van Zierikzee komt daarbij, naar aanleiding van de vertaling, een heel vernieuwende versie naar voren. Mijn opvatting is dat het logisch lijkt om 'Creka-en-Papingalant' expliciet als vervlochten te beschouwen en dat Zierikzee dus niet alleen 'Creka' heette, zoals altijd wordt gesteld. Er staat immers

‘Creka en Papingalant, met de kerk’, en de daarbij genoemde kerk is door historici altijd gezien als van Zierikzee en zelfs als de voorganger van de daar centraal liggende, huidige Nieuwe Kerk. (J.C. Hemmes, 2019).

Creka betekent duidelijk kreek (of eventueel kreekrug). De naam lijkt uit het Oudnederlands te komen (M. de Vaan, 2018). Omdat de besproken vermelding Creka bij De Vaan zelf een belangrijke aanwijzing is, betreft dit echter enigszins een cirkelredenering. De toelichting van De Vaan bevat ook de bespreking van een andere bron, die het woord Scandinavisch/Oudnoors noemt (G. van Berkel & K. Samplonius, 2018). Opvallend is dat, als het klopt dat de naam Oudnederlands is, deze eigennaam Creka in de oorkonde kennelijk niet vertaald of gelatiniseerd is.

Papingalant werd tot nu toe, als het al aandacht kreeg, vertaald/geduid als ‘Land van de lieden van Paping of Papo’ (m.n. M. Gysseling, 1960), waarbij Papo een persoonsnaam is en waarbij er dan meestal gedacht wordt aan een (groot)familie. Volgens andere taalkundigen is de vertaling echter, en dat in lijn met die van andere plaatsnamen met een dergelijke stam, ‘land van de priesters (papen)’. Paping is dan een afleiding van het zelfstandig naamwoord papo met de betekenis ‘priester’ (F. van de Velde, e.a., 2014, pag. 471).

NB. Zou de familie Papo dan nog zo kunnen heten omdat ze actief trouw waren aan de paus, kan de uitgang ‘-inga’ Fries zijn (Jager, A. de, 1842), kan Papin een dochter van Papo betekenen (bron onbekend) of priesteres (M. de Vries & L.A. te Winkel, z.j.) en kan de naam Papingalant half Latijn-half Nederlands zijn. Verderop meer over de mogelijke implicaties m.b.t. de verhoudingen.

Aan het einde van de oorkonde is, zoals gebruikelijk, het monogram van de bezegelende Otto II opgenomen. Dit is nog niet goed geanalyseerd en daarom hier nog niet vertaald of toegelicht.

De vertaling van de datering van de oorkonde was voor de vertaling op een paar punten lastig. Het jaar is primair gegeven in het aantal jaren na de ‘incarnatie’ van Christus. ‘Incarnatie’ is nu een te onbekend geworden woord, ‘vleeswording’ is ook te ongebruikelijk geworden, ‘na Christus’ doet weer te kort. Gekozen is voor ‘menswording’. Met betrekking tot de dag van de datum

was de telling sterk anders dan die van ons nu. De genoemde dag van de bezegeling, de 15e van de kalendas van februari, is nu letterlijk vertaald met erachter tussen haakjes de aanduiding die hij nu zou krijgen, 18 januari. (Indiktion 2019, nl.wikipedia.org/wiki/Indictie.) De daarna nog opgesomde jaartellingen, die uitgaan van het begin van het rijk van de vorst en van het begin van zijn keizerschap, konden weer eenvoudig worden vertaald.

Vertalingen blijken in het algemeen vaak discussie op te leveren. Eventuele suggesties voor correctie of aanvullingen zijn welkom.

De oorkonde, de transcriptie en de vertaling

Hiernaast:

1. De oorkonde uit het archief van de Sint-Baafsabdij, bewaard door het Rijksarchief van Gent, als scan. (© Stichting Vlam.) Het origineel is van perkament en 53 bij 63 cm. Helaas ontbreekt het zegel. Op de scan zijn de kleine rechthoekige loodjes te zien, die er tijdelijk opstonden om hem vlak te houden.
2. De transcriptie, zoals bezorgd door A.C.F. Koch & J.G. Kruisheer e.a. in het Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299 uit 1974, als scan.
3. Onze vertaling van De oorkonde van 976. C. 't Hart m.m.v. J.C. Hemmes, 2019, ©. H&H.

Nieuws door de vertaling en de scan van 'De oorkonde van 976'

De vertaling van de oorkonde heeft deze voor veel meer mensen toegankelijk gemaakt. Een complete vertaling geeft natuurlijk een beter beeld en meer details aan geïnteresseerden in de vroege geschiedenis van Zeeland Beoosten- en Bewestenshelde voor wie het Middeleeuws Latijn een probleem oplevert. Dat vooral ook omdat de oorkonde eveneens eerder nergens in zijn geheel besproken lijkt te zijn. In studies over de geschiedenis van Zeeland staan vaak wel de nodige feiten uit de oorkonde opgenomen, die in de bestaande transcriptie (A.C.F. Koch & J.G. Kruisheer, 1974) zijn gevonden, maar dat dan vaak los, aansluitend bij een besproken thema, zonder duidelijke bronvermelding. Verder geeft onze vertaling meer informatie over de meer

Voorzijde oorkonde van 967 (foto auteur).

Achterzijde oorkonde (foto auteur).

algemene aspecten van zo'n oorkonde. Omdat de oorkonde een van de weinige bronnen is uit die tijd over deze gebieden zijn niet alleen details met informatie van belang, maar ook het geheel en de context.

De vertaling vertelt, onder andere, veel over de omgangsvormen. Uit de complete oorkonde komt ook duidelijk het krachtenveld naar voren waarin de betreffende delen van Zeeland zich bevonden. Zelf waren ze in het geheel geen partij. Voor de verre opstellers waren de gebieden alleen een bezit en wingewest.

In de vertaling worden verder de plaatsen en gebieden gedetailleerder aangegeven dan in de korte samenvatting van Koch bij de transcriptie.

Transcriptie (in drukletters)

In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi. **Otto** divina ordinante providentia imperator augustus.

Quoniam regiae vel imperatorie dignitatis officium esse constat, ut monasteria vel loca Deo et sanctis Eius dicata ob divini cultus

augmentum novis semper auctoritatibus roborentur, idcirco notum esse volumus omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam futurorum industriae, quod monachi venerabilis <meritoque laudabilis> viri UUomari abbatís monasterii quod dicitur Ganda, quod est • constructum || in honore sancti Petri principis apostolorum, ubi etiam sanctus Bauo confessor Christi corpore requiescit, nostram adierunt serenitatem, orantes ut rebus vel proprietatibus eiusdem sui monasterii infra regni nostri terminos constitutis emunitatis vel defensionis nostrae bravium || concederemus, hocque nostrae auctoritatis praeccepto roborarem. Quas quidem res quorundam tyrannica invasione aliquandiu iniuste praereptas, beatę memoriae domnus genitor noster gloriosus imperator sepe fratribus praefati loci pro hoc eque || eum adeuntibus benigne reddiderat, sed humani debiti sorte praeventus ad meliora ut credimus transmigrans, nullum super hoc imperialis auctoritatis scriptum ediderat. Quapropter post illius ex hac luce discessum iamdicti venerabilis (abbatis) || monachi, ut dictum est, nostram adierunt celsitudinem, petentes ut secundum domni • genitoris nostri laudabile votum nostrae quoque largitatis et immunitatis eis prospicere dignaretur auctoritas. Nos quoque ob spem divinae remunerationis ac pro sa-||lute • eiusdem domni carissimi nostri patris atque statu et incolomitate • imperii nostri, piam illorum noluimus frustrari petitionem, sed easdem res • omni cum integritate eis restituentes nostrae auctoritatis immunitate ac tuitione confirmamus, || quarum haec sunt nomina, hoc est in pago Scaldis possessionem vocabulo Creka et Papingalant, cum aecclesia, et super fluvium Golda terram in qua possunt ali DCCCC^{te} oves, et Fronenes cum plurimis adiacenciis, et in pago Beuelanda || omnem terram a Suthera Suthflita usque Curtagosum et Campan, et quicquid ex ditione sancti Bauonis in UUalacra contineri dinoscitur, et in Brumsale similiter, et in Hostholt super fluvium Laraha terram ubi possunt pasci verveces CCCC^{te}, || et super Dipanha ubi CC^{te}. Paternae igitur auctoritati ob firmitatis gratiam hanc nostram • superaddimus auctoritatem •, per quam praecipimus atque iubemus, ut nullus iudex publicus • vel quislibet • ex iuditiaria potestate, in aecclesias aut loca || vel agros seu reliquas possessiones memorati monasterii • ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius monasterii tam ingenuos quam et servulos • super terram || ipsius commanentes distringendos, nec ullas redibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat •. Sed liceat memorato abbati suisque successoribus res praedicti monasterii • || sub immunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere •, quatinus ipsos servos Dei qui ibidem Deo famulantur, pro nobis et coniuge • nostra atque stabilitate totius imperii nostri a Deo nobis concessi atque conservandi iugiter Domini || misericordiam exorare delectet. Hanc itaque auctoritatem, ut plenior in Dei nomine obtineat firmitatem et a fidelibus sanctae Dei aecclesiae et nostris verius certiusque credatur et diligentius conservetur, eam manu || propria subter firmavimus et anuli nostri impressione signari iussimus •.

|| **Signum domni Ottonis invictissimi (M) imperatoris augusti. Egbertus cancellarius ad vicem UUilligisi archicappellani notavi.**

|| Data XV kl. februarii anno dominicae incarnationis DCCCC LXXVI, indictione IIII, anno vero regni • domni Ottonis XV, imperii VIII ; actum Bruohsela •.

Gepresenteerd door Dr. A.C.F. Koch, 1970

Transcriptie oorkonde door Koch (foto auteur).

- X - In de naam van onze Heer God en onze redder Jezus Christus. Otto, verheven keizer, benoemd door de goddelijke voorzienigheid.

Aangezien het vaststaat dat het de taak is van het koninklijke of keizerlijke ambt, om kloosters of plaatsen gewijd aan God of zijn heiligen, ten behoeve van de verdere verspreiding van de goddelijke eredienst, voortdurend door nieuwe decreten te bekrachtigen, willen wij dat, ten behoeven van de toewijding van al onze gelovigen, zowel de huidige als de toekomstige, bekend is dat, (wat de verdienste is van de eerbiedwaardige monnik en prijzenswaardige man Womar, abt van het klooster dat Gent wordt genoemd, dat is gebouwd ter ere van de heilige Petrus, voornaamste van de apostelen, waar ook het lichaam van de heilige Bavo, belijder van Christus, rust,) er mensen naar ons, hoogwaardige, zijn gekomen, die smeekten dat wij hen zouden belonen door versterking en verdediging van de zaken en de bezittingen van datzelfde klooster, waarvan vastgesteld is dat ze binnen de grenzen van ons rijk zijn gelegen, en dat wij dit, vanuit ons gezag, als voorschrift zouden bekrachtigen.

Weliswaar had onze heer en vader onze roemvolle keizer, gezegend zij zijn herinnering, deze zaken, die door het tirannieke binnendringen van bepaalde lieden gedurende een bepaalde tijd ten onrechte afhandig gemaakt waren gemaakt, dikwijls welwillend teruggegeven aan de broeders van de voornoemde plaats, die ten behoeve hiervan eveneens naar hem toekwamen, maar, dat had hij, naar wij menen, ingehaald door het lot van menselijke verplichtingen overgaand naar belangrijkere zaken, niet ook met keizerlijk gezag, op schrift bevestigd.

Om die reden zijn, zoals gezegd, na het overlijden van de genoemde eerbiedwaardige abt en monnik, mensen naar onze hoogheid gekomen, met het verzoek om, volgens de prijzenswaardige wens van onze heer en vader, ook wij ons zouden verwaardigen voor hen te zorgen vanuit ons gezag en voorrecht op vrijgevigheid.

Wij willen, vanwege de hoop op goddelijke beloning en ten behoeve van het heil van genoemde heer, onze zeer geliefde vader, en voor de bestendigheid en het welzijn van ons rijk, ook niet dat hun vrome verzoek wordt verhinderd, en (dus) bevestigen wij, met het voorrecht en bescherming van ons gezag, de ongeschonden teruggave van genoemde zaken, waarvan dit de namen zijn, dat is in de gouw Scaldis (*Schauwen*) het bezit genaamd Creka en Papingalant, met de kerk, (amen *Zierikzee*) en langs de rivier de Golda (*de Gouwe*) land waar 900 schapen kunnen worden gevoed, en Fronenes met diverse onderhorigheden, en in de gouw Bevelanda al het land van de Suthera Suthflita (*Zuidervliet*) tot Curtagosum (*Goes*) en Campan (*Kamperland*), en alles op Walacra (*Domburg, Walcheren*) waarvan bekend is dat het tot het bezit van Sint Bavo behoort, en (dat) in Brumsela (*Borsele*) eveneens, en in Hosholt aan de rivier de Laraha al het land waar 400 hamels (schapen, vervex) kunnen worden geweid en aan de Dipanha waar 200 hamels kunnen worden geweid.

Vanwege de bereidheid ons gezag te bevestigen, voegen wij aan het vaderlijk gezag toe, dat wij ook voorschrijven en bevelen dat geen enkele publieke rechter of wie dan ook, op grond van juridische aanspraken jegens kerken of plaatsen of akkers of overige bezittingen van het genoemde klooster, rechtszaken mag beginnen of boetes op mag leggen of huizen gereed mag maken of borgstelling op mag heffen of de mensen van datzelfde klooster, zowel vrijgeboren als dienaren die op het land daarvan verblijven, te beperken en ook geen teruggave of ongeoorloofde rechtsschending mag verlangen in onze of in toekomstige tijden. Maar laat het de genoemde abt en zijn opvolgers geoorloofd blijven om de zaken van het voornoemde klooster, onder de hoede van onze verdediging, in rustige orde te bezitten, aangezien het een vreugde is dat de dienaren Gods, die op die plaats God dienen, bestendig bidden om barmhartigheid van God, voor mij en mijn vrouw en voor de duurzaamheid van ons gehele rijk, dat ons door God is toevertrouwd en dat behoed moet worden.

Wij hebben dit decreet, opdat het in naam van God completer bevestigd wordt, en door de gelovigen van de heilige kerk en onze vertrouwelingen, waarachtiger en zekerder wordt geloofd en nauwgezet in acht wordt genomen, hieronder eigenhandig bevestigd, en bevelen dat het door de indruk van onze ring wordt getekend.

Het zegel van de onoverwinnelijkste heer Otto, , verheven keizer.

Schrijver, kanselier Egbertus, als plaatsvervanger van Willigisus aartskapelaan.

'ik, kanselier Egbertus, als plaatsvervanger van Willigisus aartskapelaan, heb het opgeschreven'

Gedateerd de 15^e van de kalendas van februari (18 januari), in het jaar van de Menswording des Heren 976, in het vierde indictiejaar, in het 15^e jaar van het rijk van heer Otto, het 8^e jaar van zijn keizerschap. Opgemaakt te Bruohsela.

Vertaling 2018, C. 't Hart m.m.v. J.C. Hemmes, © H&H

Vertaling oorkonde (foto auteur).

Van waarde lijkt ook dat de vertaling duidelijk maakt dat Zierikzee en Goes eenzelfde voorgeschiedenis hebben. Dat lijkt nu misschien logisch, maar bij nader inzien viel het op dat in de genoemde overzichten van de geschiedenis van respectievelijk Zierikzee en Goes de andere plaats nooit als 'zusterplaats' genoemd lijkt te worden.

Nieuws over Zierikzee

Aanleiding voor het maken van een vertaling was de aandacht voor de viering van Zierikzee-800 jaar stadrechten, reden waarom juist deze plaats hier specifiek aandacht krijgt. De vertaalde tekst toont helder de mooie zin in de oorkonde over deze plaats, die een bijna poëtisch beeld lijkt te geven: "... dat is in de gouw Scaldis het bezit genaamd Creka en Papingalant met de kerk, en langs de rivier de Golde land waar 900 schapen kunnen worden gevoed, ..."

Notabene blijkt bijvoorbeeld Dekker (1971) wel de onderdelen te noemen, maar presenteert hij deze niet als een complete, originele zin. De volledige zin is natuurlijk toch ook informatiever dan het vaak herhaalde, droge gegeven dat Zierikzee in 976 in een oorkonde, als Creka, genoemd wordt.

Voor de goede orde: dat het over Zierikzee gaat, ook al wordt die naam niet genoemd, wordt geschraagd door de al lang geleden gemaakte koppeling van Creka met Ee (Zieriks Ee) en van daaruit met Zierikzee. Dat is niet onlogisch maar nog wat losjes, doorslaggevend lijkt altijd geweest te zijn dat er in de gouw Scaldis aan een kreek geen andere plaats dan Zierikzee aangewezen zou kunnen worden. Uit de oorkonde (en de transcriptie) was bekend en in historische studies verwerkt, dat de plaats er in 976 was, dat deze begon aan een kreek, dat er een kerk bij hoorde, dat de bewoners schapen zouden hebben. Er is duidelijk te lezen hoeveel schapen er gehouden kunnen worden, namelijk 900. Dat de Gouwe hier 'fluvium Golde', gouden rivier, genoemd wordt, werd ook al genoemd door F. Beekman en H. Uil (1994). Zij schreven daarbij dat deze naam erop zou kunnen wijzen dat de Gouwe is ontstaan in een tijd dat stukken veen in de Zeeuwse delta nog niet met klei bedekt waren, waardoor het water inderdaad gelig of goudkleurig was.

Nieuws geeft de vertaling daarnaast dus over een andere, oude naam voor Zierikzee en daarmee ook over een andere, mogelijke grondlegger van de plaats. Wat namelijk bij het lezen verrassend uit de vertaling sprong was dat 'Creka en Papingalant' voor de naam en voor de locatie een duidelijke, hechte combinatie lijkt. Er staat immer 'Creka en Papingalant, met de kerk' en die kerk wordt altijd gezien als de vroegste kerk van Zierikzee, de vroege voorganger van de huidige Nieuwe Kerk. Steeds wordt alleen 'Creka' aangehaald als de oudste vermelding van Zierikzee. (Henderikx noemt in De geschiedenis van Zeeland (2012) Creka en Papingalant wel steeds samen, en vertelde recent van een vermoeden van een zeker complex, maar in het bijbehorende kaartje staan ze wel ingetekend als twee, echt aparte nederzettingen en dat ook ruim uit elkaar liggend). Alleen het Creka gebruiken als aanduiding voor wat later Zierikzee zal gaan heten, is wellicht veroorzaakt doordat 'Creka' en 'Ee', allebei waternamen, vrij eenvoudig met elkaar geassocieerd worden. Het eruit vissen van 'Creka' lijkt zodoende achteraf invullen. De combinatie Creka en Papingalant lijkt echter onlosmakelijk. Creka-en-Papingalant met de kerk betreft zo één dorp aan een kreek, met een kerk en (ruim) grond. Deze naam is ook reden om na te gaan wat de betekenis van deze naam meer kan impliceren over de plaats.

De deelnamen Creka en Papingalant, respectievelijk helemaal en in elk geval deels Oudnederlands, zijn in de oorkonde niet vertaald of gelatiniseerd en dus al sterke plaatsnamen. Deze kunnen door de bewoners zijn gegeven of door de Bavelingen, die ook Vlaams spraken, maar niet door de keizer. Er hoeft verder tussen Papingalant en die kerk geen verband te zijn als de naam van de Papings toch geen relevante betekenis heeft. De combinatie zal echter niet toevallig zijn als het grond betreft van priesters van de papen van de Sint-Baafsabdij. Deze zal ook niet toevallig zijn als het grond betreft van een (groot)grondbezitter Paping, een pausgetrouwe leek, levend in die tijd dat ook een rijke leek een kerk kon oprichten. Een en ander is met name interessant omdat het iets kan tonen van de mate van autonomie van het dorp.

Er wordt veelal gesteld dat Zierikzee al vroeg een hechte band had met de Sint-Baafsabdij. Dat omdat de stenen kerk uit 1151 de naam kreeg van een door de Sint Baafsabdij geïntroduceerde 'heilige', Sint Lieven. De in 976 genoemde kerk zou er, logisch gedacht, een voorganger van zijn. Het is bekend dat het gebied al rond 850 onder de Sint Baafsabdij viel (de oorkonde is een bevestiging), het lijkt echter niet duidelijk of er toen al een nederzetting was en nog minder of er, daarbovenop, ook al een kerk was. De kans is groot dat de kerk uit de oorkonde fysiek gezien een voorganger was. Er lijkt echter weinig op te wijzen dat deze toen al door de abdij is gesticht. Dan zou het namelijk logisch zijn dat dit in de oorkonde ook expliciet zou zijn gesteld, als benadrukking van de rechten van de abdij. Ook lijkt het logischer dat deze dan al een naam van de abdij gekregen zou hebben en dat die dan ook in de oorkonde genoemd zou zijn.

De abdij is door de consternatie na de invallen door de Noormannen lang uit beeld geweest en ook rijke bewoners konden een kerk stichten (C. Dekker, 1971). De optie dat de kerk uit de oorkonde als eigenkerk gesticht is door een erg gelovige rijke bewoner of familie lijkt aannemelijk. In dat geval gaat het dus toch weer om land van een (familie) Papo/Paping, nu met een kerkelijk betekenisvolle gebleken naam, die de kerk stichtte.

Over de grondlegger van Zierikzee en over een mogelijke koppeling aan het oude graf.

Meestal wordt bij historische overzichtjes over Zierikzee gesteld dat de plaats waarschijnlijk heet naar ene Zierik (Siric/Sigiric), die haar gesticht zou hebben. De oudste gebruikte bron is dan de oorkonde uit 1156, waarin iemand uit Siricasha (Zierikzee) genoemd wordt. (A.C.F. Koch & J.G. Kruisheer, 1974). Uit de combinatienaam Creka-en-Papingaland en het voorafgaande over de mogelijke bezitter en stichter van de kerk vloeit ook voort dat het logischer is dat niet een Zierik de grondlegger is van de plaats, maar eerder een (familie) Paping. Zierik zal dan later de naam van Paping overschaduwde hebben.

Naast de oorkonde zijn er, als zeldzaam spoor van Zierikzee uit (vermoedelijk) de 10e eeuw, de eerdergenoemde (twee) boomstamgraven, die in 1979 werden gevonden onder het Kerkplein. (H.

Halbertsma, 1984). Ze lagen onder de restanten van het koor van de laatgotische Sint Lievens-monsterkerk, die hier een aantal eeuwen stond. Vermoedelijk waren ze zo ook gelegen in of bij de vroege voorganger van deze kerk, die genoemd wordt in de oorkonde uit 976. Boomstamkisten komen vrij zelden voor, waarschijnlijk ook omdat ze kostbaar waren. Het is niet te bewijzen en romantisch geïnspireerd, maar het zou goed kunnen dat deze graven van een grondlegger en kerkstichter Paping of zijn familie zijn.

Ter afsluiting

Dit vertaalproject 'De oorkonde van 976' maakt duidelijk dat veel aarzeling om iets dergelijks op te pakken onnodig is. Een eerste vertaling is beter dan geen vertaling en kan open als zodanig gebracht worden. De verrijking die het biedt is groot en zo ook, zoals hier, de kans op nieuwe inzichten. Een vervolg is in voorbereiding want dit werk biedt ook basis voor verder onderzoek en presentatie.

Bronnen

- Beekman, F., P. Brusse, R.M. van Dierendonck, P.A. Henderikx, e.a., *De geschiedenis van Zeeland, deel 1*, Zwolle, 2012.
- Beekman, F., *De Kop van Schouwen onder het zand: duizend jaar duinvorming en duingebouw op een Zeeuws eiland*, (diss.), Amsterdam, 2006.
- Beekman, F. en H. Uil, *Schouwen-Duiveland en de oorsprong van haar plaatsnamen*, Goes, 1994.
- Berkel, G. van en K. Samplonius, *Nederlandse plaatsnamen herkomst en historie*, Amsterdam, 2018.
- Dekker, C., *Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middel-eeuwen*, Assen, 1971.
- Gysseling, M., *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226). Deel 1*, Brussel, 1960.
- Halbertsma, H., De vermeende centraalbouw der Sint-Lievenskerk te Zierikzee, In: *Kroniek van het Land van de Zeemeermin*, 1984, blz. 39-54.
- Hart, C. 't, mailcorrespondentie met de auteur, 2018-2019.
- Hart, C. 't en J.C. Hemmes, *De vertaling van De oorkonde van 976*. In: Expo het begin van Zierik langs de Ee! Zierikzee, 2019.

- Hemmes, J.C., 'O kijk, Zierik langs de Eel', *Ons Eiland Schouwen-Duiveland* 13 juni 2019, pg.12.
- Hemmes, J.C., O kijk hier, Zierikzee, Geraadpleegd op 15 september 2019 via www.okijkhier.nl.
- Historische Woordenboeken-WNT, Leiden, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <http://gtb.inl.nl/search/>
- Henderikx, P. A., E-mail aan de auteur 30 augustus 2018 en 14 maart 2019.
- Jager, A., *Taalkundig magazijn, of gemengde bijdragen tot de kennis der Nederduitsche taal*, blz. 126. Rotterdam, 1842.
- Koch, A. C. F en H.G. Kruisheer, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299*. 's-Gravenhage, 1974.
- Keizer Otto II, De oorkonde van 976/Charter Sint-Baafsabdij nr. 10, Gent, 976.
- Pas, P., De Gentse Sint-Baafsabdij en haar domeinen. In: *Handelingen in de Nieuwe Reeks van de HMGOG*, nr. LXI, 2007.
- Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.) (voorloper van het RCE), *Archeologisch onderzoek bij de Nieuwe Kerk van Zierikzee*, Amersfoort, 1979.
- Sijs, N. van der, *Chronologisch woordenboek, de ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*. (tweede druk). Amsterdam / Antwerpen, 2002.
- Vaan, M. de, 'Kreek', In: *Neerlandistiek*, online tijdschrift voor de neerlandistiek sinds 1992 15 maart 2018. Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <https://www.neerlandistiek.nl/2018/03/kreek/>
- Velde, F. van de, e.a. *Patroon en argument, een dubbel-feestbundel bij het emeritaat van William Van Belle en Joop van der Horst*, blz. 471. Leuven, 2014.
- Vries, M. de en L.A. te Winkel, *Historische Woordenboeken-WNT*, Leiden, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <http://gtb.inl.nl/search/>
- Bruchsal, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <https://nl.wikipedia.org/wiki/Bruchsal>.
- Geschiedenis van Gent, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Gent.
- Indiktion, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <https://de.wikipedia.org/wiki/Indiktion>
- Keizer Otto II, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via https://nl.wikipedia.org/wiki/Keizer_Otto_II.
- Sint-Baafsabdij, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Baafsabdij>.
- Theophanu, Geraadpleegd op 1 juli 2019 via <https://nl.wikipedia.org/wiki/Theophanu>